

“ТРАНСПОРТ КОРИДОРЛАРИ” ТУШУНЧАСИНИНГ КЕЛИБ ЧИҚИШ ТАРИХИ, АСОСИЙ ЭЛЕМЕНТЛАРИ

Нуриддинов Сардор Бобоярович,

Ф.ф.б.ф.д.(PhD),

Тошкент давлат транспорт университети

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада фалсафий-сиёсий нуқтаи назаридан транспорт коридорлари унинг йўналтирувчи векторларини институционализация қилиши воситасидир ва мултимодал логистика марказлари транспорт коммуникациялари бўйлаб ҳаракатланишни кўпайтириши ёки чеклаши мумкин бўлган “назорат клапанлари” сифатида ишлайди, уларнинг тартибга солиниши ва шунинг учун рақобат воситаси сифатида муҳим рол ўйнайди. Юқоридагилардан келиб чиққан ҳолда, Транспорт коридорлари ҳудудларини ижтимоий-иқтисодий ривожлантириши, рағбатлантириши нуқтаи назаридан муҳим аҳамиятга эга бўлган ягона техник, бошқарув ва ҳуқуқий инфратузилма асосида ташкил этилган оммавий транспорт оқимлари маконлари сифатида белгилаш мумкин кўринадиган ҳамда миллий манфаатлар ва геосиёсий манзарани белгилаб беради.

Kalit soʻzlar: transport koridorlari, yuk va yoʻlovchi oqimlari, transport siyosati, multimodal yoʻnalish, transport, savdo yoʻllari, transport integratsiyasi, transport-logistika infratuzilmasi.

ИСТОРИЯ ВОЗНИКНОВЕНИЯ ПОНЯТИЯ «ТРАНСПОРТНЫЕ КОРИДОРЫ», ОСНОВНЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ

АННОТАЦИЯ

В данной статье с философско-политической точки зрения транспортные коридоры выступают средством институционализации его направляющих векторов, а мультимодальные логистические центры выступают «регулирующими клапанами», способными увеличивать или ограничивать движение по транспортным коммуникациям, играют важную роль в их регулировании и, следовательно, как средство конкуренции. На основании вышеизложенного представляется возможным определить зоны транспортных коридоров как территории массовых транспортных потоков, организованных на основе единой технической, управленческой и правовой инфраструктуры, важных с точки зрения социально-экономического развития

и продвижения. и определить национальные интересы и геополитический ландшафт.

Ключевые слова: транспортные коридоры, грузопассажирские потоки, транспортная политика, мультимодальный маршрут, транспорт, торговые пути, транспортная интеграция, транспортно-логистическая инфраструктура.

HISTORY OF THE EMERGENCE OF THE CONCEPT OF "TRANSPORT CORRIDORS", MAIN ELEMENTS

ABSTRACT

In this article, from a philosophical and political point of view, transport corridors act as a means of institutionalizing its guiding vectors, and multimodal logistics centers act as "regulating valves" capable of increasing or limiting traffic along transport communications, play an important role in their regulation and, therefore, as a means of competition. Based on the above, it seems possible to define transport corridor zones as territories of mass transport flows organized on the basis of a single technical, managerial and legal infrastructure, important from the point of view of socio-economic development and promotion. and to determine national interests and the geopolitical landscape.

.Keywords: transport corridors, cargo and passenger flows, transport policy, multimodal route, transport, trade routes, transport integration, transport and logistics infrastructure.

Мавзунинг долзарблиги. Халқаро транспорт коридорларини шакллантириш ва ривожлантиришнинг фалсафий-назарий ва амалий шартлари чуқур тарихий илдизларга бориб тақалади. Ҳатто қадимги даврларда ҳам, ўрта асрларда ҳам транспорт савдо-иқтисодий коридорлари шаклланган бўлиб, улар юк ва йўловчи оқимларининг кенг концентрацияси, ижтимоий-иқтисодий муносабатларнинг частотаси ҳамда бирлашган давлатлар ва қитъаларнинг ўзаро боғлиқлиги билан ажралиб турарди. Тарихда минтақалараро савдо йўллари кўплаб учрайди. Хусусан, машҳур тарихий савдо йўлларида бири Шарқий Осиё ва Ўрта ер денгизи мамлакатларини боғлаган Буюк Ипак йўлидир. Хитойлик олим Ҳансен В. такидлаганидек, “Бу каби йўллар қаторига Ҳиндистон, Зираворлар ороллари ва Шарқий Африкадан Ўрта ер денгизигача бўлган “Зираворлар йўли”; “Янтар йўли”—Болтиқ бўйидан Ўрта ер денгизигача; “Туз йўли”—Салария портидан Адриатика денгизи соҳилидаги Труетн лагеригача каби йўллари мисол келтиришимиз мумкин” [1, 320]. Албатта,

мазкур қарашлар қадимги халқларнинг маданий, ижтимоий-иқтисодий алоқалари ҳақидаги қизиқарли тарихий ҳақиқатларни очишга хизмат қилади. Тарихий савдо-иқтисодий йўлақларнинг ҳар бири амалиётга йўналтирилган сиёсий-иқтисодий ва ижтимоий-маданий асослаш ва концентрацияланган мақсадли оқимни таъминловчи транспорт коммуникациялари тармоғи бўлиб, унинг доирасида иқтисодий ресурслар, фойдали қазилмалар ва табиий ресурслар, фан ва техника ютуқлари, билим ва технология, маданиятларнинг халқаро трансчегаравий алмашинуви амалга оширилади.

Мавзуга оид мавжуд муаммолар. Савдо йўллари жамиятлар, давлатлар ва халқлар ўртасида иқтисодий муносабатларни йўлга қўйиш билан бир қаторда маданий алмашинувга, диний ва маънавий-ахлоқий қадриятлар, ғоялар, мафкураларнинг алмашинуви ҳам хизмат қилганлиги маълум.

Антик ва ўрта асрлардаги савдо-иқтисодий транспорт коридорлари замонавий халқаро транспорт коридорларини шакллантиришда асос ҳамда манба вазифасини бажариш билан бирга замонавий амалиётга йўналтирилган амалий транспорт коммуникацияларини қуриш учун зарур шарт-шароитларни яратди ва ўзига хос намуна бўлди.

Шу ўринда “коридор” ва “транспорт коридори” атамаларига фалсафий жиҳатдан ойдинлик киритиб олишимиз лозим. “Коридор” атамаси илмий жамоатчилик ва амалиётчилар томонидан турли соҳаларда кенг қўлланилади, чунки Транспорт коридорлари кўплаб билим соҳалари: транспорт, логистика, тарих, сиёсат, география, халқаро алоқалар, технология, молияларни қамраб олади. Шу билан бирга, “транспорт коридори” XX аср бошларида темир йўл, автомобил, ҳаво транспорти шаклланган ва янги транспорт турларига ўтиш даврида барча транспорт турларининг шаклланишидан пайдо бўлган янги тушунчадир. Рус олими В.Далнинг ушбу атамага қуйидагича таъриф берган “Ўша даврдаги транспорт коммуникацияларини белгилаш учун “йўл” тушунчаси–йўл, ўралган чизик, маршрут ва “коридор” атамаси - бир дам олишдан иккинчисига тор ўтиш сифатида ишлатилган” [1, 43]. XX асрга келиб транспорт тизимида қулайлик, тезлик, хавфсизлик тамойилларига асосланган кўплаб илмий кашфиётлар қилиниши дунё мамлакатлари ўртасидаги транспорт орқали ўзаро ижтимоий-иқтисодий муносабатларини янада ривожланишини таъминлади.

Муаммони ҳал қилиш усуллари. Сўнгги йилларда, “халқаро транспорт коридори” тушунчаси жаҳон илмий ҳамжамиятида анча оммалашмоқда. Ҳозирги вақтда халқаро транспорт коридорлари бўйича кўплаб тадқиқотлар олиб бориляпти. Бундан ташқари, улар орасида ушбу ҳодисани модал ташиш

нуқтаи назаридан кўриб чиқадиган логистика соҳасидаги олимларнинг тадқиқотлари муҳим ўрин эгаллайди. Бироқ, А.М.Гаджинскийнинг фикрига қўшилмаслик мумкин эмас. “Транспорт коридори—бу маълум географик ҳудудлар ўртасида катта юк ташишни таъминлайдиган миллий ёки халқаро транспорт тизимининг бир қисмидир” [1, 228]. Аввало, транспорт коридорларига бундай қисқа таъриф орқали изоҳлаш ўйлаймизки нотўғри бўлади. Ҳозирча биз мазкур тушунчага ўз қарашларимизни беришдан олдин яна бир қанча олимларнинг қарашларини таҳлил қилиб олсак мақсадга мувофиқ бўлади.

Замонавий мутахассисларнинг талқинига кўра, “Бугунги кунда “транспорт коридори” тушунчаси маълум бир йўналиш бўйлаб ҳаракатланиш учун ҳаво, қуруқлик ёки денгиз йўли сифатида талқин қилинади ва транзит ташиш зарурати каби мажбурий компонент бундан мустасно” [1, 13]. “Транспорт коридори тушунчаси транзитга қараганда кенгроқ ва ҳар бир транспорт коридори ҳам транзит эмас, чунки у орқали нафақат транзит юклар, балки ички ва ташқи савдо йўллари ҳам олиб ўтилиши мумкин” [1, 26]. А.С.Зиневич илмий қарашларида транспорт коридорларига имкон қадар кенгроқ ёндашишга ҳаракат қилган. Ҳақиқатда транспорт коридорлари функцияси чегараланмаслиги керак деган фикрни қўллаб-қувватлаймиз.

Кўриниб турибдики, “транспорт коридори” тушунчасига халқаро терминологик жиҳатдан сезиларли таъсир кўрсатади ва рус терминологиясида эса бу тушунча “йўл”, “йўлак” маъноларини англатади.

Шуни таъкидлаш керакки, “ҳозирги вақтда Европа Иттифоқининг қўллаб ҳужжатларида “транспорт коридори” тушунчаси “транспорт ўқи” билан алмаштирилмоқда ва баъзи ҳолларда “мультимодал маршрут” логистик атамаси қўлланилади” [1, 7]. Ю.А.Шербанин замонавий транспорт коридорларининг асосий вазифаларини анча чуқур таҳлил этган олимлардан бири саналади. Шунга кўра, ушбу концепцияни сиёсий, иқтисодий, молиявий, техник ва ҳуқуқий маъноларда бирлаштириш маҳаллий иқтисодий фан ва амалиёт учун жуда муҳим бўлиб кўринади ва келажақда минтақавий иқтисодиётнинг техник, транспорт ва иқтисодий имкониятларидан келиб чиққан ҳолда. Ушбу соҳани молиялаштиришга ва ягона сиёсий-ҳуқуқий соҳада ҳаракат қилган ҳолда транспорт коридорини яратиш имкон беради.

Замонавий адабиётларда “халқаро транспорт коридорлари”ни фалсафий-сиёсий ва иқтисодий ҳодиса сифатида таърифлашга турлича қарашлар ва ёндашувлар мавжуд. МДҲ олимларидан В.А.Дергачев, О.В.Внукова,

М.О.Тўраева, Л.Б.Вардомский, э.М.Кузнецовалар “транспорт коридорлари” бўйича қатор илмий тадқиқотлар олиб борган.

В.А.Дергачевнинг таърифига кўра, “минтақавий транспорт коридорлари умумий фойдаланиладиган транспорт(темир йўл, автомобил, денгиз, ҳаво, қувур линияси) ва телекоммуникацияларнинг асосий йўналишлари бўйича концентрация деб тушунтиради” [1, 66].

О.В.Внукова ва В.А.Никифоровлар томонидан берилган таърифга кўра, “транспорт коридорлари тегишли инфратузилмага эга бўлган, кўпроқ концентрацияли йўналишларда халқаро ташишларда ташишни таъминлайдиган турли хил транспорт турларининг асосий транспорт коммуникациялари тўплами - деб таъриф бериб ўтади” [1, 193]. О.В.Внукова ва В.А.Никифоровларнинг илмий қарашларида транспорт коридорларини асосий транспорт коммуникациялари тўплами сифатида ёндашувини кўриш мумкин. Бундай ёндашув одатда бир ёқлама ёндашув сифатида баҳоланади. Транспорт коридорлари вазифаси ва характериға кўра кенг мақсадларга мўлжаллангани билан изоҳланади.

МДХ мамлакатлари олимларидан В.Н.Морозовнинг транспорт коридорларига, “Турли мамлакатларни боғлайдиган ва экспорт, импорт ва транзит ташиш ҳажмини оширишга ёрдам берадиган ташкилий ва иқтисодий жиҳатдан мувозанатли алоқани ташкил этувчи турли хил транспорт турлари инфратузилма объектларининг тартибланган тўплами” [1, 74]–дея таъриф бериб ўтади. Фикримизча, В.Н.Морозов транспорт коридорларига иқтисодий жиҳатдан ёндашганлигини кўришимиз мумкин.

Илмий асосланган таклиф ва тавсиялар. Юқоридагиларнинг таърифларининг асосланиб, ТК давлатларни боғлайдиган ва ташқи савдо ҳамда транзит қийматларининг ошишиға ҳисса қўшадиган мувозанатли алоқа модели эканлиги маълум бўлди. У нафақат инфратузилманинг бир қисми, балки халқаро алоқани ривожлантиришнинг уйғунлаштирилган траекториясини ташкил этади, балки унинг асосини транспорт-логистика жараёнларини рационализациялаштириш ва оптималлаштириш деб ҳисоблаймиз.

Фалсафий-сиёсий нуқтаи назаридан транспорт коридорлари унинг йўналтирувчи векторларини институционализация қилиш воситасидир ва мултимодал логистика марказлари транспорт коммуникациялари бўйлаб ҳаракатланишни кўпайтириши ёки чеклаши мумкин бўлган “назорат клапанлари” сифатида ишлайди, уларнинг тартибға солиниши ва шунинг учун рақобат воситаси сифатида муҳим рол ўйнайди. Юқоридагилардан келиб чиққан ҳолда, Транспорт коридорлари ҳудудларини ижтимоий-иқтисодий

ривожлантириш, рағбатлантириш нуқтаи назаридан муҳим аҳамиятга эга бўлган ягона техник, бошқарув ва ҳуқуқий инфратузилма асосида ташкил этилган оммавий транспорт оқимлари маконлари сифатида белгилаш мумкин кўринадиди ҳамда миллий манфаатлар ва геосиёсий манзарани белгилаб беради.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Hansen V. The Silk Road: A New History : [англ.]. — Oxford University Press, 2012. — 320 p.
2. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка. Т.3, ч.2, Т.2 – М.: 1980. – С. 543.
3. Гаджинский А. М. Логистика: Учебник для высших и средних специальных учебных заведений. — 2-е изд.— М.: 1999. — С. 228.
4. Что такое транспортный коридор? – АТИ- Медиа: Информационный портал о грузоперевозках и логистике: <http://www.ati.su>.
5. Зиневич А.С. Роль международных транспортных коридоров в организации и развитии транзитных перевозок // Известия Санкт-Петербургского Университета Экономики и Финансов. 2017 URL: https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/175367/1/zinevich_sbornik18.pdf.
6. Щербанин Ю.А. “Транспортные коридоры: еще модно?” // Транспорт Российской Федерации. 2006. №5. – С.7.
7. Вардомский Л.Б., Тураева М.О. Развитие транспортных коридоров постсоветского пространства в условиях современных геополитических и экономических вызовов / М.: 2018. – С. 66.
8. Внукова О.С., Никифоров В.А. Международные транспортные коридоры // Ученые записки Орловского государственного университета. 2015. – С. 193.
9. Нестерова Н.С. Методология проектирования мультимодальной транспортной сети дисс... канд. филос. наук. Санкт-Петербург. 2018. – С.74.